

Ş. Mustafa ERSUNGUR* Fatma AGCAKALE KILIÇ** Elifnur TIĞTEPE***

* Dr. Öğr. Üyesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ersungur@atauni.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, ftm.agckl@gmail.com,

*** Doktora Öğrencisi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, elifnur1250@gmail.com

Covid-19 Pandemisinin Uluslararası Ticarete Etkisi: Türkiye Örneği*

Özet

Çin' in Wuhan kentinde 2019 yılının Aralık ayında ortaya çıkan Covid-19 virüsü kısa bir zamanda tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Ortaya çıktığı ilk dönemde etkileri, aynı dönem içinde çok fazla hissedilmemekle beraber sonraki dönemlerde ciddi şekilde hissedilmiştir. Covid-19, tüm dünyada hem insan sağlığını hem de ekonomileri tehdit etmektedir. Pandemi döneminde özellikle ülkelerin dış ticaret hacimleri daralmış ve birçok ülke kendi ihtiyaçlarına öncelik vermiştir. Bu çalışmanın amacı Covid-19' un dış ticaret üzerindeki etkilerini nicel veriler yardımıyla değerlendirmektir. Bu doğrultuda ilk olarak pandemi döneminde dünya ticareti incelenmiş, sonrasında Türkiye üzerindeki dış ticaret etkileri analiz edilmiştir. Çalışmada dünya ihracat hacminin 2020 yılı sonunda %6,2 azaldığı, ithalat hacminin %4,4 oranında arttığı ortaya çıkmıştır. Türkiye' de ise yıllık değişimler ele alındığında 2019 yılının ihracat değeri önceki yıla kıyasla %2,1 artmış; 2020 yılında %6.2 azalmışken; 2019 yılının ithalat değeri önceki yıla kıyasla %9 azalmış, 2020 yılında ise %4,4 artmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Dış Ticaret, Türkiye.

JEL Sınıflama Kodları: F14, F19, I19.

Impact of Covid-19 Pandemic on International Trade: The Case of Turkey

Abstract

The Covid-19 virus emerged in Wuhan, China in December 2019 soon took over all the world. Although its effects were not felt so much in the first period of its emergence, they were felt seriously in the following periods. Covid-19 threatens both human health and economies around the world. During the period of the Pandemic, foreign trade volumes of countries have narrowed down, and many countries have prioritized their own needs. The purpose of this study is to evaluate the effects of Covid-19 on foreign trade by way of quantitative data. In this respect, the world trade was examined during the period of pandemic firstly, followed by analysis of foreign trade effects on Turkey. The study found that the world's exports volume decreased by 6,2% by the end of 2020 and that the import volume increased by 4,4%. While considering to the annual changes in Turkey, the export value of 2019 increased by 2.1% compared to the previous year, it decreased by 6.2% in 2020; the import value of 2019 decreased by 9% compared to the previous year, and increased by 4.4% in 2020.

Keywords: Covid-19, Foreign Trade, Turkey.

JEL Codes: F14, F19, I19.

* I. Uluslararası Gümrük ve Ticaret Kongresinde sunulan bildiriden türetilmiştir.

Giriş

COVID-19 veya SARSCOV-2 olarak adlandırılan yeni koronavirüs salgını 13 Ocak 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından küresel salgın olarak ilan edilmiştir. COVID-19 salgınının çok hızlı bir şekilde *küreselleşmesi* bu zamana kadar dünyanın belki de hiç karşılaşmadığı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

COVID-19 virüsü ilk olarak Çin'in yedinci büyük şehri olan Wuhan'da Aralık 2019'da ortaya çıkmıştır. Araştırmalar, salgının Wuhan'daki bir toptancı pazarında domuz, köpek, fare ve yılan gibi hayvanları kesen işçilerden müşterilere bulaşarak enfekte edildiğini ifade etmektedir. COVID-19, Dünya'nın daha önce karşılaştığı koronavirüs ailesi mensuplarından olan Orta Doğu solunum sendromu (MERS) ve şiddetli akut solunum sendromundan (SARS) çok daha yıkıcı etkilere neden olmaktadır (Covid19bilgi.saglik.gov.tr, Erişim Tarihi: 03.03.2021).

Mevcut görünüme göre salgın, dünya genelinde "*negatif bir küreselleşme*" olgusu yaratmaktadır. Pandemi süreci hem ülkelerin sınır kapılarını birbirlerine kapatmasına neden olmakta hem de hammadde, nihai mal, sermaye ve insan mobilitesini engellemektedir. Covid-19 salgınının ekonominin her alanında kendini göstermesiyle ülkelerin toparlanması için belirli bir zamana ihtiyaç duymaları gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri en çok hizmet sektörüne, özellikle turizm gelirlerine, bağımlı olduğundan ekonominin bu ülkelerde düzelmesi uzun zaman alacaktır. Bu durum gelişmiş ülkelerde tam tersi seyir izlemektedir. Gelişmiş ülkelerin ekonomileri sanayi sektörüyle ilişkili olduğundan; bu krizden daha erken çıkacakları, ekonomilerinin daha hızlı düzeleceği tahmin edilmektedir (Kaya, 2020: 232). Ayrıca COVID-19 salgını, ekonomik birimlerin bu süreçte nasıl davrandığını, sosyalleşme olmaksızın yeni yaşam tarzının insan ve firma faaliyetleri üzerinde ne tür etkiler doğurduğunu, güncel ekonomi

rakamları vasıtasıyla gözler önüne sermektedir. Salgının ekonomik birimlere bedeli hem mikro hem de makro düzeylerde kendini göstermektedir. Örneğin, Çin'deki ve diğer bazı ülkelerdeki üretimler birçok büyük çok uluslu şirket tarafından geçici olarak askıya alınmakta ve bu süreç dış ticaretin önüne büyük engeller koymaktadır.

COVID-19 salgını ülkelerin üretimine, talebine, tedarik zincirine ve insan akışına eşzamanlı bir şok etkisi yaratarak mal ve hizmetlerin uluslararası ticaret akışlarında önemli bir azalmaya yol açmaktadır. Pandemiyle arzın azalması, nakliye yollarının kapanması, ithal mallara olan talebin azalması ve insanların bir ülkeden diğerine daha az hareket etmesi, mal ve hizmet ihracatını ve ithalatını (örneğin turizm, seyahat sektörleri için) önemli ölçüde azaltmaktadır. Yine pandemi dönemiyle birlikte daha az insan hareketi, ekonomik belirsizlik ve kesintiye uğramış nakliye ve lojistik nedeniyle mevcut seçeneklerin daha yüksek maliyetleri ile birleştiğinde uluslararası yatırımcılar, pandemiden etkilenen ülkede devam eden yatırım faaliyetlerini ve planlarını geri çekmek zorunda kalmaktadır. Genel olarak bu, ekonomik büyüme ve kalkınma için büyük ölçüde ticarete ve doğrudan yabancı yatırım girişlerine bel bağlayan gelişmekte olan ekonomileri en sert şekilde etkilemektedir (Barua, 2020: 8-14).

Bu çalışmanın temel amacı COVID-19' un uluslararası ticaret üzerindeki etkilerini Türkiye örneği üzerinden ele alarak bu etkilerin zaman içinde nasıl değiştiğini ortaya koymaktır. Türkiye, salgının ekonomi ve dış ticaret üzerindeki olumsuz etkilerinden payını alan bir ülkedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin ithalat ve ihracat rakamları üzerinden bir değerlendirme yapılmaktadır. Çalışmada ilk olarak, salgının uluslararası ticarete etkilerini ortaya koyan literatür taraması sunulmaktadır. Literatür taramasında yer alan çalışmalar incelendiğinde bu çalışmayla benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir. Sonraki bölümlerde ise Covid-19 salgınının ekonomilere ve Türkiye'nin dış ticaretine etkisi ele alınmaktadır. Bu kapsamda çalışmada

dünya genelinin salgın döneminde ithalat ve ihracata yönelim durumu da istatistiki veriler yardımıyla açıklanmaktadır. Sonuç bölümünde de Covid-19 salgınının hem dünya hem de Türkiye ekonomisi üzerinde önemli daraltıcı etkilere yol açtığı; salgının toplum, birey sağlığı ve hükümetler üzerindeki baskıyı artırdığı gözlemlenmektedir. Salgının uluslararası ve ülkemiz ticaretine olan olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik bir dizi politika önerileri ile çalışma tamamlanmaktadır.

1. Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın temel amacı COVID-19' un uluslararası ticaret üzerindeki etkilerini Türkiye örneği üzerinden ele alarak bu etkilerin zaman içinde nasıl değiştiğini ortaya koymaktır. Çalışma ayrıca bundan sonra bu konuda çalışacak araştırmacılara yol göstermeyi ve Covid-19 pandemisinin Türkiye üzerine etkileri konusunda literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Türkiye salgının ekonomi ve dış ticaret üzerindeki olumsuz etkilerinden payını alan bir ülkedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin ithalat ve ihracat rakamları üzerinden bir değerlendirme yapılmaktadır. Çalışmada ilk olarak, salgının uluslararası ticarete etkilerini ortaya koyan literatür taraması sunulmaktadır. Literatür taramasında yer alan çalışmalar incelendiğinde bu çalışmayla benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir.

Literatür taramasından sonraki bölümlerde, Covid-19 salgınının ekonomilere ve Türkiye'nin dış ticaretine etkisi ele alınmaktadır. Bu kapsamda çalışmada dünya genelinin salgın döneminde ithalat ve ihracata yönelim durumu da istatistiki veriler yardımıyla açıklanmaktadır. Sonuç bölümünde de Covid-19 salgınının hem dünya hem de Türkiye ekonomisi üzerinde önemli daraltıcı etkilere yol açtığı; salgının toplum, birey sağlığı ve hükümetler üzerindeki baskıyı artırdığı gözlemlenmektedir. Salgının uluslararası ve ülkemiz ticaretine olan olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik bir dizi politika önerileri ile çalışma tamamlanmaktadır.

Bu çalışmada yöntem olarak literatür tarama yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemde araştırma konusu ile ilgili daha önce yayımlanmış kitaplar, makaleler, tezler, konferans bildirileri ve raporlar gibi eserler aranır, bulunur, incelenir. Böylece çalışmaya katkı sağlayacak bilgiler elde edilmeye çalışılır. Literatür tarama yönteminin başlıca amaçları şunlardır (Bourner,1996: 1-11):

- Literatürdeki boşlukları ve araştırmaya ihtiyaç duyulan alanları belirtmek,
- Araştırmanın mevcut bilgi ve fikirlerden oluşan bir platform üzerinde ilerlemesini sağlamak,
- Aynı alanda çalışan diğer insanları tanımak ve fikirlerine yer vererek atıfta bulunmak,
- Araştırma konusunda araştırmacıların bilgi seviyesini artırmak,
- Araştırmaya entelektüel bir içerik kazandırmak, araştırmayı diğer çalışmalarla ilişkili bir yere konumlandırmak,
- Farklı görüşleri belirlemek,
- Araştırmaya derinlik kazandırmak,
- Bir araştırma alanında daha önceden yapılmış çalışmalara ulaşılabilirliği göstermek,
- Araştırma konusu ile ilgili olan bilgi ve fikirleri tespit etmek,
- Araştırma ile ilgili olabilecek yöntemleri tanımlamak ve ifade etmektir.

2. Literatür Taraması

Adıgüzel (2019) çalışmasında, Covid-19 pandemisinin Türkiye ekonomisi üzerine etkilerini, ulusal makroekonomi verileri yardımıyla incelemektedir. Yapılan çalışma sonucunda Covid-19 pandemisinin özellikle, üretim, istihdam, kişi ve işletme gelirleri, ihracat, cari açık, bütçe açığı ve merkezi yönetim toplam borç yükünü negatif yönde etkilediği ve Türkiye ekonomisinde durgunluğa neden olduğu tespit edilmektedir.

Ayrıca çalışma sonucunda pandemi döneminin uzunluğuna bağlı olarak GSYH'de 400-675 milyar Türk lirası civarında kayıplar meydana gelebileceği ifade edilmektedir.

Gruszczynski (2020) çalışmasında pandeminin uluslararası ticaret için kısa ve uzun dönemde nasıl sonuçlar yarattığı üzerinde durmaktadır. Kısa dönemde küresel arz - talep azalmaları, yaygın bir gelir kaybı korkusu, artan belirsizlik ve çeşitli uluslararası ticaret girişimlerinde yavaşlamanın söz konusu olduğunu; uzun dönemde pandeminin potansiyel etkisinin, başlangıçta tahmin edilenden daha derin olabileceğini ve bunun da ekonomik küreselleşme sürecinde yapısal değişikliklere yol açabileceğini işaret etmektedir. Ayrıca devletlerin içe dönük tavrı sergilemelerine ve rekabet etme eğilimlerinde artışa neden olabileceği vurgulanmaktadır. Bu sonuçların salgının süresi ve boyutlarına bağlı olacağını belirten çalışma, salgının etkisindeki artışın, uluslararası ticarete değişikliklerle karşılaşma ihtimalini de artıracığını ifade etmektedir.

Duran ve Acar (2020) çalışmalarında pandeminin ülkeler üzerindeki makroekonomik etkilerine değinmektedir. Bu süreçte cari açık, bütçe açığı, kamu harcamaları, enflasyon, işsizlik gibi makro göstergelerin negatif olarak etkileneceği ve negatif büyümeye bağlı olarak dünya ekonomisinde uluslararası ticarete daralmanın olacağı ifade edilmektedir.

Tekoğlu (2020) çalışmasında Türkiye'nin pandemi döneminde ortaya çıkan dış ticaret krizlerinin yönetiminde başarılı olup olmadığı konusunu değerlendirmektedir. Pandemi sürecinde dış ticaret hacimlerinde azalmaların ortaya çıktığını, ürün güvenliğine dair endişelerin arttığını, lojistikle ilgili sıkıntıların yaşandığını ve bu etkilerin ticarete dijitalleşmeye doğru bir kaymaya neden olduğunu belirtmektedir. Türkiye'nin bu süreci iyi bir şekilde yöneterek dışa bağımlılığını azaltacağı öngörülmektedir.

Carreno vd. (2020) çalışmasında pandemi sürecinde ülkelerin çeşitli kısıtlamaları uygulamaya koyduğunu belirtmektedir. Ülkelerin, salgınla bağlantılı ticari gelişmeleri yakından takip etmesi gerektiğini ve yürürlükte olan tedbirler konusunda güncellemeye gitmelerini tavsiye etmektedir. Bununla birlikte, pandeminin yavaşlamasına ve dinamiklerinin daha iyi anlaşılmasına bağlı olarak, ülkelerin ticareti mümkün olan en az ölçüde kısıtlamak amacıyla WTO yükümlülüklerine uygun olarak pazarlarını yeniden açmaları için çaba göstermeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

Akçacı ve Çınaroğlu (2020,) çalışmasında Covid-19 pandemisinin lojistik sektörüne ve ticarete olan etkilerini araştırmaktadır. Bu amaç doğrultusunda 2018-2020 yıllarında havayolunu kullanan kişi sayısını ve yük trafiğindeki değişimleri incelemektedir. 2019 yılı havayolu yolcu sayısının 2018 yılına kıyasla düştüğünü fakat bu düşüşün ciddi düzeyde olmadığını; 2020 yılında yolcu sayısındaki azalmanın çok daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Yük trafiğinin de yolcu sayısındaki değişimle paralellik gösterdiği ve 2019 yılında bir miktar düşüş olmakla beraber, 2020 yılında büyük miktarda azalma gerçekleştiği ifade edilmektedir. Sonuçta dünya ekonomileri ve ticaret hacimlerinde küçülme olduğunu ortaya koymaktadır.

Büchel vd. (2020) çalışmasında İsviçre Federal Gümrük İdaresi'nden alınan ticaret verilerini kullanarak dış ticareti yorumlamaktadır. Pandeminin dış ticaretin hem arz hem de talep yönünü olumsuz etkilediğini ve 2019 yılına kıyaslandığında İsviçre ticaretinin %11 düştüğünü; 2008 mali krizi gibi diğer büyük olaylarla kıyaslandığında bile, 2020 baharında yaşanan daralmanın eşi görülmemiş bir boyutta olduğunu ortaya koymaktadır.

Sinianskaia vd. (2020), COVID-19 pandemi öncesi 2017-2018 dönemi ve pandemi sonrası 2019 Haziran-2020 Ocak dönemi arasındaki dış ticaret işlemlerini ve bu dönemde kısıtlayıcı dış ticaret uygulamalarını Rusya ve Çin ticaret

akışları örneği üzerinden ele almaktadır. Ticaret akışları içerisinde döviz akımlarında meydana gelen değişimler, Rusya ve Çin için ayrı ayrı ele alınmaktadır. Pandemi döneminde döviz krizinin Rusya üzerinde etkisinin büyük olduğu ve önemli tedbirlerin alındığı ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra Swot Analizi ile iki ülke için iç ve dış risk değerlendirilmesi yapılmaktadır. Analiz sonucunda en çok iç etkenlerin geleneksel analizinin tahmin edilebilir olduğu ve organizasyonel liderliğin sürekli kontrole tabi olması gerektiği belirlenmektedir. Ayrıca stratejik planlamanın ve stratejik analizin her iki ülke için de pandemi dönemi sonrasında önemli ölçüde arttığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Deardorff vd. (2020)' nin pandemi sonrasında bozulan dünya ekonomisinin zorluklarını belirlemek ve bunlar için ne tür politika kararları alınacağına dair inceleme yaptıkları bu çalışmada, nicel verilerle bir değerlendirme yapılmaktadır. Yapılan nicel değerlendirme sonucunda 2020 yılında dünya ticaret hacminde yüzde 9,2'lik bir düşüş meydana geldiği, birçok hükümetin Covid-19'a karşı hızlı ve muazzam politika yanıtları ile cevap verdiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca hükümetler tarafından uygulanan genişletici para politikasının desteklediği mali uyarının azalmış olabileceğine dikkat çekilmektedir.

Fernandes (2020), çalışmasında Covid-19 pandemisinin ekonomik etkilerini 30 ülke üzerinde tahmin etmeye çalışmaktadır. Çalışmada, pandeminin ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmasında olumsuz etkilere yol açtığı ifade edilmektedir. Çalışmada ayrıca Türkiye ekonomisi üzerine detaylı tahminler yapılmakta ve bu tahminlere göre, Türkiye için Nisan 2020 sonrasında GSYİH'nin %4,6 azalacağı öngörülmektedir.

Jean (2020), çalışmasında Covid-19 pandemisinin uluslararası ticaret üzerinde yıkıcı etkilere neden olduğunu ifade etmektedir. Ülkelerin ithalat ve ihracat rakamlarında önemli düşüşlerin yaşandığı tespit edilmektedir. Ancak bu salgın sürecinde Avrupa Birliği'nin çok taraflı tutarlılık ve esneklik

dengeğini kurmaya çalıştığını belirtmekte ve kamu politikaları ve ticaret kurallarının dengelenmesinin önemli olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Vidya ve Prabheesh (2020), çalışmasında Covid-19 pandemisi öncesinde ve sonrasında dünya ticaretini incelemektedir. Yapılan çalışmada, Covid-19 pandemisi sonrası birbirleriyle dış ticaret faaliyetinde bulunan ülkelerin sayısında azalma ve aynı zamanda ticaret yoğunluğunda da büyük düşüşler olduğu tespit edilmektedir. Ayrıca Covid-19 pandemisiyle beraber dünya dış ticaret ağının yapısında önemli farklılıklar belirlenmektedir. Dünya ticaretinde önemli bir yeri olan Çin'in bu durumdan en az etkilenen ülke olduğu ve uluslararası ticarete Covid-19 pandemisi sonrasında önemli bir düşüşün yaşandığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Yıldırım (2021) çalışmasında Türkiye' de pandeminin dış ticarete etkisini incelemektedir. Bu doğrultuda Türkiye' de dış ticarete daralma yaşandığını ve ihracattaki daralmanın ithalattakinden daha fazla olduğunu ve ülkenin cari açıklarının arttığını ortaya koymaktadır.

Pan vd. (2021), çalışmasında Covid-19 döneminin farklı senaryolar dikkate alındığında Çin ekonomisine kısa vadeli etkisinin ne yönde olacağını araştırmaktadır. Çalışmada gelecekteki salgın hastalığın belirsizliğine dayalı olarak, üç tane rapor oluşturulmaktadır. Birinci raporun haziran ayında, hem yurtiçi hem de yurtdışındaki salgına karşı geri tepme oluşturduğunu; ikincisinin yerel salgının temel olarak kontrol edildiği, ancak dış durum etkili bir şekilde kontrol edilmediği; üçüncüsünün ise salgının Çin'deki durum ve ithal edilen durumun etkisi nedeniyle ciddi bir geri tepmeye neden olduğu ifade edilmektedir.

Hayakawa ve Mukunoki (2021), 2019 Ocak-2020 Ağustos dönemi aylık verilerini ve Poisson Pseudo En Çok Olabilirlik (PPML) tahmincisini kullanarak Covid-19' un uluslararası ticarete etkisini 34 ülkenin 173 ülkeye yaptığı ihracatı temel alarak araştırmaktadır. Sonuçlar hem ihracatçı hem de

ithalatçı ülkelerde pandeminin uluslararası ticareti büyük ölçüde olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Zhang vd. (2021) Covid-19 vaka ve ölüm sayıları ile dış ticaret arasındaki ilişkiyi Aralık 2019'dan Aralık 2020'ye kadar aylık verileri ve Fourier nedensellik testini kullanarak ABD ve Çin üzerinde incelemektedir. Sonuçlar, Covid-19 kaynaklı ölümler ile Çin'in ihracat ve ithalatı arasında doğrudan bir nedensellik ilişkisinin olduğunu, fakat Covid-19 vakaları ile nedensellik ilişkisinin bulunmadığını; Covid-19 vakaları ve ölümleri ile ABD'nin ihracat ve ithalatı arasında bir nedensellik ilişkisinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Matezo ve Matondo (2022) Ocak-Mart 2020 dönemindeki günlük vaka ve ölüm toplamını ve Poisson Pseudo En Çok Olabilirlik (PPML) tahmincisini kullanarak 46 Sahra Altı Afrika ülkesinde pandeminin uluslararası ticarete etkilerini araştırmaktadır. Sonuçlar, ihracatçı ülkelerdeki COVID-19 pandemisinin ticareti önemli ölçüde olumsuz etkilediğini ve ithalatçı ülkelerde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Çalışma ayrıca ithalat tarafında COVID-19 pandemisinin tarım sektöründe ticaret üzerinde olumlu; ihracat tarafında çoğunlukla tekstil, ayakkabı ve plastik sektörlerinde olumsuz etkilerinin olduğunu ortaya koymaktadır.

3. Covid- 19 Pandemi Krizi ve Ekonomilere Etkileri

Tarih boyunca bulaşıcı hastalıklar toplumlarda büyük hasara yol açmıştır. Bulaşıcı hastalıklar artık benzeri görülmemiş bir hızda ortaya çıkmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre, dünya son on yılda 20'den fazla bulaşıcı etkenin neden olduğu çeşitli hastalık ve salgınların ortaya çıkmasına tanık olmuştur. Bu salgınlardan bazıları H1N1 ve MERS gibi enfeksiyon yapan etkenlerden kaynaklanmıştır.

Son yirmi yılda, korona virüsle ilişkili hastalıkların (SARS ve MERS) ortaya çıkışı, halk sağlığı

sistemlerine çeşitli küresel zorluklar getirmiştir. SARS-CoV-2 (COVID-19 koronavirüs hastalığının nedensel etkenleri), beklenmeyen yeni etkenler genişleyen bulaşıcı hastalıklar listesine eklenen son hastalığıdır. WTO, COVID-19'u 30 Ocak'ta uluslararası öneme haiz bir halk sağlığı acil durumu olarak ilan etmiş ve 11 Mart 2020'de bir salgın olduğunu açıklamıştır.

Günümüzün küresel seyahat ağının boyutu ve erişimi benzersizdir. Yalnızca 2018 yılında, 4 milyardan fazla insan (dünya nüfusunun yaklaşık% 60') ticari uçuşlar kullanarak küresel olarak seyahat etmiştir. Günümüzün küresel yakınsamasında; yerel olarak ortaya çıkan patojenler hızla yayılma, sınırları aşma ve tüm dünya için yakın bir halk sağlığı tehdidi olma kapasitesine sahiptir. Bu durum Çin'in Wuhan kentindeki bir deniz ürünleri pazarına bağlı, görünüşte sınırlı bir pnömöni vakaları kümesinin ortaya çıktığı mevcut COVID-19 salgını ile örneklendirilmiştir ve 177 ülkede 1,4 milyondan fazla enfeksiyon ve 9 Nisan 2020 itibariyle dünya çapında 85.000'den fazla ölümle insanlık tarihindeki en kötü pandemilerden biri haline gelmiştir (Balkhair,2020: 123).

Pandemi, dünyanın çeşitli yerlerinde üretimi birbirine bağlayan uluslararası ticareti ve küresel tedarik zincirlerini doğrudan etkilemiştir. Küresel tedarik zincirleri genellikle uzman tedarikçilere güvenir, bazen belirli yerlerde kümelenir ve stokları en aza indiren ve yalnızca ihtiyaç duyulduğunda mal üreten tam zamanında üretim tekniklerini kullanırlar. Bu nedenle, COVID-19 ile ilgili üretim kesintileri, başlangıçta tek bir yerde ortaya çıksa da tedarik zinciri ağları boyunca yaygın küresel sektör içi ve sektörler arası etkilerle yayılma göstermektedir. Küresel ekonominin birbirine bağlılığı, seyahat ve ulaşım yollarıyla hızla yayılan salgının etkisini artırmaktadır. Salgın, çeşitli endüstrilerde küresel ihracat ve ithalatta önemli düşüşler ile ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde geniş tabanlı olumsuz etkiler meydana getirmiştir (ILO, 2020: 1).

Aslında etkileri tek kalem olarak incelemek çok doğru değildir. Pandemi, kısa ve uzun dönemli etkilere sahiptir. Salgının kısa dönemli etkileri şu şekildedir: (Gruszczynski, 2020: 338-341)

- Arz ve talep etkilenmiş, küresel ekonomi kesintiye uğramıştır.
- Üretimdeki azalmayla beraber işten çıkarmalar başlamıştır.
- Pek çok hükümet, gerekli olmayan üretim tesislerinin geçici olarak kapatılması emrini verirken, çok sayıda şirket, işgücü arzındaki azalma ya da tedarik zincirlerindeki kesintiler nedeniyle üretimini azaltmıştır.
- En çok uluslararası hizmet sektörü etkilenmiş olup; en fazla etkilenen hizmet sektörleri arasında uluslararası turizm, havayolu taşımacılığı ve konteyner taşımacılığı yer almaktadır.
- Bazı ülkeler belirli tıbbi ürünler (örneğin tıbbi vantilatörler, belirli ilaçlar, kişisel koruyucu ekipmanlar) üzerinde geçici ihracat yasakları veya ek lisans / izin gereklilikleri şeklinde ihracat kontrolleri oluşturmaya karar vermişlerdir. Gıda kaynaklarının güvenliğiyle ilgilenen diğer ülkeler ise belirli tarımsal ürünlere ihracat kısıtlamaları getirmişler ve bu kararlar, yılın ikinci yarısında küresel pazardaki potansiyel gıda kıtlığı konusunda gerçek endişeler yaratmıştır.
- Öte yandan bazı ülkeler, mevcut ticaret kontrollerinin bir kısmını kaldırmış veya askıya almıştır. (Arjantin'in Çin'den bazı tıbbi ürünlerin ithalatına uygulanan anti-damping vergilerini askıya alması gibi.)

Dünya çapında çeşitli uluslararası ticaret girişimlerinin ilerlemesini yavaşlatmıştır. Salgının uzun dönemli etkileri şu şekildedir (Warwick and Fernando, 2020: 23) :

- Bazı yorumcular, tarihsel paralelliklerden yola çıkarak, pandeminin sonuçlarının daha da geniş kapsamlı olacağını iddia ediyor.

Küreselleşme sürecinin sonucu olarak derin ve kalıcı bir dönüşüm öngörüyorlar. Ortaya çıkması beklenen yeni dünya, daha sıkı göç kuralları, yeni konulan ticaret ve yatırım engelleri ve uluslararası kurumlardan çok devletlere ayrılmış merkezi bir role sahip teknolojik ayrılmayla karakterize edilecek gibi görünmektedir.

- Özellikle az gelişmiş ülkeler olsa da birçok hükümet potansiyel can kaybına ve çok sayıda insanın yaşadığı büyük çaplı aksamalara rağmen, pek çok bulaşıcı hastalığın muhtemel olduğu halk sağlığı sistemlerine yatırım yapma konusunda yeterince istekli davranmamaktadır.
- Salgınla beraber daralan dış ticaretin geleceği ile ilgili de bir senaryo çizilmektedir. Yapılan bazı analizler salgın sonrası dönemde dış ticaret hacminin eski boyutlarına döneceğini; fakat ithalat, ihracat politikalarına ek olarak gümrük ve lojistik alanındaki çeşitli uygulamaların da büyük ölçüde değişeceğini ortaya koymaktadır (Tekoğlu,2020: 33).

4. Covid 19' un Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkisi

Türkiye, 24 Ocak 1980' de aldığı "Ekonomik İstikrar Kararları" ile uluslararası pazarlara girmiştir. Alınan kararlar neticesinde, uluslararası ekonomiye uyum üç aşamada gerçekleşmiştir. Bu aşamalardan ilki, 1980-1989 dönemi olup; bu dönemde dış ticaret serbestleştirilmiş, dış ticaretle ilgili yeni mevzuatlar hazırlanmış, dış ticaretteki çeşitli engeller kaldırılmış, gümrük vergileri düşürülmüş, özelleştirmeler ön plana çıkarılmış ve uluslararası piyasalarda rekabet üstünlüğü sağlayabilmek için kurlara esneklik kazandırılmıştır. İkinci aşama, 1989 yılında sermaye hareketlerinin de serbestleştirilmesiyle ekonominin finansmanı için iç tasarrufların yanı sıra dış sermayenin de kullanılmaya başlandığı süreçtir. Son aşama ise Türkiye'nin 1996 yılında AB kapsamındaki Gümrük Birliğine üye olması sürecidir. Uygulamaya konulan faaliyetler ülkenin uluslararası piyasalara uyumu ile tamamlanmıştır (Gökalp vd., 2011: 92-93).

Türkiye 1980' den beri büyüyen küresel bir sistemin parçasıdır. Küresel sistemin temel yapı taşlarından birisi olan dış ticaret, bugün salgınla beraber ciddi ölçüde gerilemiş ve ülkeler halkın sağlığı ile ekonominin sağlığı konularında bir seçime tabii olmuştur. Bu zorlu seçim sürecinde Türkiye'nin de ne durumda olduğunu anlayabilmek ve değerlendirebilmek oldukça önemlidir (Yıldırım, 2021: 282). Bu amaçla pandeminin başladığı 2019 yılı ile 2020 yıllarına ait verilerle ihracattaki durum gösterilmek istenmiştir.

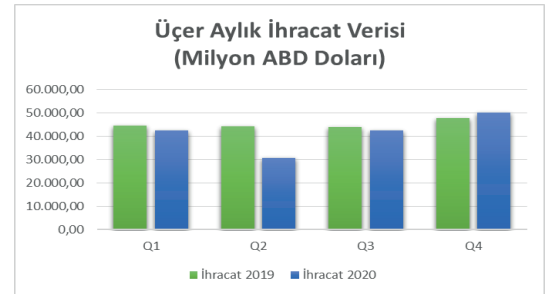
Tablo 1. Türkiye'nin Ünelere Göre Yıllık İhracatı, Önceki Yıla Göre Değişimi (%)

Ülke/Yıllar	2019	2020
Almanya	-4,2	-3,8
Birleşik Krallık	-1,7	-0,4
ABD	-1,1	13,5
Irak	8,3	-10,6
İtalya	-2,9	-17,1
Fransa	3,8	-9,4
İspanya	0,2	-17,9
Hollanda	13,0	-9,8
İsrail	11,0	5,4
Rusya Federasyonu	13,7	8,5
Romanya	-1,6	-4,4
Belçika	-18,2	7,0
Polonya	-1,1	0,8
Mısır	9,1	-10,6
Çin	-11,5	5,1
BAE	11,5	-22,0
Bulgaristan	-5,3	-1,3
Suudi Arabistan	19,0	-23,8
İran	-1,0	-17,7
Ukrayna	28,0	-3,1
Diğerleri	3,4	-7,2
Toplam	2,1	-6,2

Kaynak: TÜİK

Tablo 1'de Türkiye ihracatında ilk yirmi içinde yer alan ülkelerin bir önceki yıla göre değişim değerleri verilmiştir. 2019 yılı değişim değerleri dikkate alındığında Almanya, Birleşik Krallık, ABD, İtalya, Romanya, Belçika, Polonya, Çin, Bulgaristan ve İran ülkelerine ihracatımızın düştüğü görülmektedir. Irak, Fransa, İspanya, Hollanda, İsrail, Rusya, Mısır, BAE, Suudi Arabistan, Ukrayna ve diğer ülkelere yapılan ihracatımızda ise artış olmuştur. Toplam ihracat değişimimiz %2,1 artış şeklinde gerçekleşmiştir. 2020 yılı değişim değerleri dikkate alındığında Almanya, Birleşik Krallık, Irak, İtalya, Fransa, İspanya, Hollanda, Romanya, Mısır, BAE, Bulgaristan, Suudi Arabistan, İran, Ukrayna ve diğer ülkelere ihracatımızın düştüğü görülmektedir. ABD, İsrail, Rusya, Belçika Polonya ve Çin ülkelerine ise ihracatımızda artış olmuştur. Toplam ihracat değişimimize bakıldığında %6,2 oranında azalış olduğu görülmektedir.

Grafik 1. Türkiye' nin 2019-2020 Yıllarındaki Çeyreklik İhracatı

Kaynak: TCMB

Grafik 1' de görüldüğü üzere pandeminin başladığı ilk yıl olan 2019' un ilk üç çeyreğinde ihracat, 2020 yılının ilk üç çeyreğindeki ihracattan daha azdır. Özellikle 2020 yılının ikinci çeyreğinde önceki yılın aynı çeyreğine göre ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Ülkelerin pandemiye hazırlıksız yakalanması ve pandemi şiddetinin azalmamasından dolayı uyum sürecinin uzaması beklenen bir sonuçtur. Son çeyrekler kıyaslandığında 2020 yılında az da olsa bir toparlanma olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Türkiye'nin Ülkelere Göre Yıllık İthalatı, Önceki Yıla Göre Değişimi (%)

Ülke/Yıllar	2019	2020
Çin	-11,1	20,5
Almanya	-10,5	12,7
Rusya Federasyonu	1,8	-22,7
ABD	-8,8	-2,7
İtalya	-13,4	-1,6
Irak	64,2	206,2
İsviçre	17,0	130,3
Fransa	-13,7	3,4
Güney Kore	-13,0	-0,7
BAE	15,2	27,7
Birleşik Krallık	-26,2	-1,0
İspanya	-21,8	13,3
Hindistan	-11,8	-27,7
Japonya	-19,2	2,6
Belçika	-11,4	15,1
Hollanda	-7,1	13,3
Brezilya	-19,6	21,6
Polonya	-19,4	15,4
Romanya	1,8	-0,1
Çekya	-14,9	17,4
Diğerleri	9,2	5,8
Toplam	-9,0	4,4

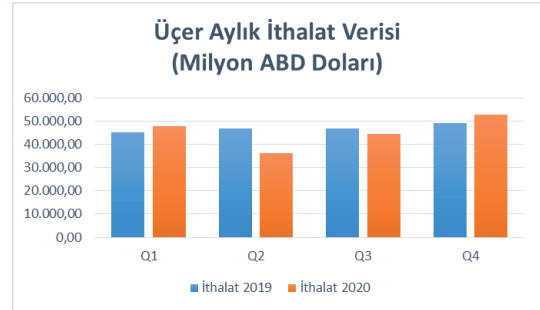
Kaynak: TÜİK

Tablo 2' de Türkiye ithalatında ilk yirmi içinde yer alan ülkelerin bir önceki yıla göre değişim değerleri verilmiştir. 2019 yılı değişim değerleri dikkate alındığında Çin, Almanya, ABD, İtalya, Fransa, G. Kore, Birleşik Krallık, İspanya, Hindistan, Japonya, Belçika, Hollanda, Brezilya, Polonya ve Çekya ülkelerinden ithalatımızın düştüğü görülmektedir. Rusya, Irak, İsviçre, BAE, Romanya ve diğer ülkelerden yapılan ithalatımızda ise artış olmuştur. Toplam ithalat değişimimiz %9

oranında azalış şeklinde gerçekleşmiştir. 2020 yılı değişim değerleri dikkate alındığında Rusya, ABD, İtalya, G.Kore, Birleşik Krallık, Hindistan ve Romanya ülkelerinden ithalatımızın düştüğü görülmektedir. Çin, Almanya, Irak, İsviçre, Fransa, BAE, İspanya, Japonya, Belçika, Hollanda, Brezilya, Polonya, Çekya ve diğer ülkelerden ithalatımızda artış olmuştur. Toplam ithalatımızın değişimine bakıldığında %4,4 oranında artış olduğu görülmektedir.

Türkiye ithalata dayalı ihracat yapısına sahip bir ülkedir. Bu sebeple ihrac ettiğimiz ürünlerde kullandığımız ithal malların tedarik sürecinin güvenli ve başarılı olması ihracatta da aynı etkiyi doğuracaktır. Türkiye'nin dış ticaret ortaklarına bakıldığında, dış ticaretimizde önemli paylara sahip olan birçok ülkenin tedarik zincirinin pandemi sürecinden etkilendiği görülmektedir. Bu durum hem ithalat hem de ihracatımız üzerinde olumsuz bir etki doğurmaktadır (Tekoğlu, 2020: 41).

Grafik 2. Türkiye'nin 2019-2020 Yıllarındaki Çeyreklik İthalatı

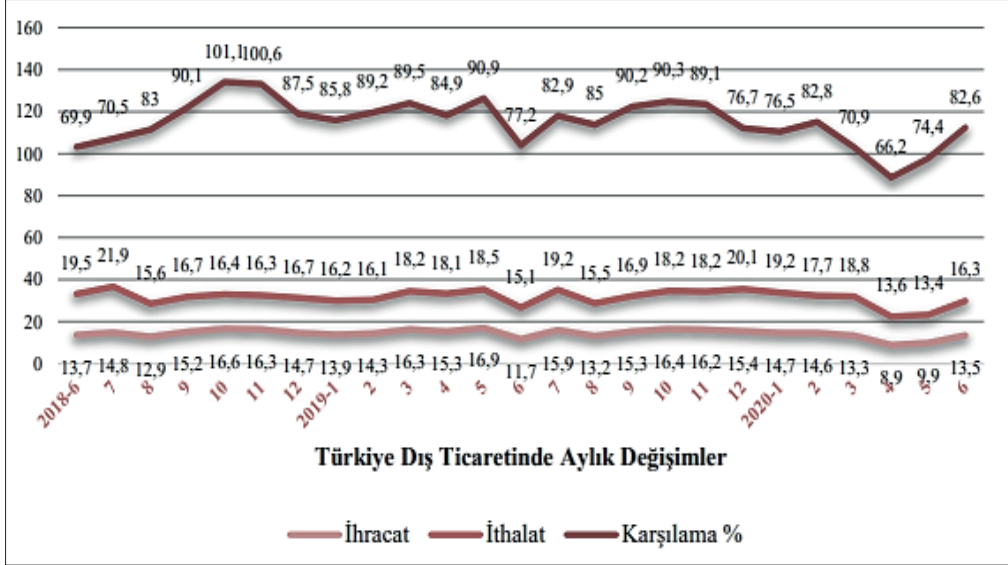

Kaynak: TCMB

Grafik 2' de görüldüğü üzere 2019 yılı ilk çeyrekteki ithalat 2020 yılının aynı çeyreğinden daha düşüktür. İkinci çeyrekte Türkiye, 2019 yılında daha fazla ithalat yapmıştır ve 2020 yılının aynı çeyreği büyük ölçüde daha düşüktür. Üçüncü çeyrekte de bu durum aynıdır, fakat ithalat değerleri arasındaki fark ikinci çeyrekteki kadar fazla değildir. Son çeyrekte 2020 yılının ithalat değerinin 2019 ithalat değerinden büyük olduğu görülmektedir.

Covid-19 öncesi ve sonrasında gerçekleştirilen dış ticaret miktarları aylar itibarıyla Grafik 3'te ele alınmaktadır. Grafiğe göre Türkiye'de ihracatın ithalatı karşılama oranı 2020 yılı şubat ayında %82,8' iken mart ayında bu oran %70,9'a, nisan ayında %66,2'ye düşmüştür. Mayıs ayında %74,4 oranıyla bir yükselme trendi tespit edilmişse de bu oran mart ayıyla karşılaştırıldığında hala düşük bir orandır.

Grafik 3. Türkiye'nin Aylık Dış Ticaret Değişimi (Trilyon Dolar)

Kaynak: TÜİK

Grafik 3'e bakıldığında ihracatın 2019 yılı Nisan'da 15,3 trilyon dolar, Mayıs'ta 16,9 trilyon dolar ve 2020 yılı Ocak'ta 14,7 trilyon dolar, Şubat'ta 14,6 trilyon dolar olduğu; Covid-19 pandemisinin etkisiyle 2020 yılı Mart'ta 13,3 trilyon dolara, Nisan'da 8,9 trilyon dolar ve Mayıs'ta 9,9 trilyon dolara düştüğü görülmektedir. Bu bulgular ihracatta son üç yılın en düşük değerlerinin yaşandığını ortaya koymaktadır. Ayrıca Türkiye'nin ithalat miktarlarında yaşanan değişime bakıldığında; 2019 yılı Nisan'da 18,1 trilyon dolar, Mayıs'ta 18,5 trilyon dolar ve 2020 yılı Ocak'ta 19,2 trilyon dolar, Şubat'ta 17,7 trilyon dolar olarak pandeminin başlamasının etkisiyle özellikle Çin'den ithalatın azalmasına dayalı olarak düşüş başladığı görülmektedir. Ardından pandeminin dünyada hızla yayılmasıyla birlikte dünya ithalatı 2020 yılı nisan ayında 13,6 trilyon \$ ve Mayıs'ta 13,4 trilyon \$'a düşerek yine son üç yılın en düşük değerlerinin yaşamaktadır. 2020 yılının haziran ayından itibaren ihracatın 13,5 trilyon dolara yükselerek önceki yıllardaki ivmeyi yakaladığı gözlemlenmektedir.

Pandemi öncesi ve sonrası dönem kıyaslandığında firmaların farklı uygulamalarla karşılaştığı görülmektedir. Pandemiyle beraber sınır kapılarında gerçekleştirilen kontroller daha sıkı bir çerçeveye oturtulmuş, gümrük işlemlerinde randevulu sistem uygulamasına geçilmiş, hem ithalat hem de ihracat faaliyetlerinde aksaklıkların ortaya çıkması neticesinde sınırlarda bekleyen araçlarda yığılma ve bekleme sürelerinde artış olmuş; bu yüzden çeşitli tedarik sorunları yaşanmış ve teslimatlar zamanında yapılamamıştır. Dolayısıyla ihracat ve ithalat zincirinin hemen her halkasını etkileyen pandemi dış ticarete azalmaya yol açmıştır (Genç ve Kaya, 2021: 172).

5. Dünya Genelinin Covid-19 Pandemi Döneminde İthalat ve İhracata Yönelim Durumu

Covid-19 pandemi süreci, ülkelerin hem makro hem mikro bakımdan birçok ekonomik argümanını olumsuz yönde etkilemiştir ve etkisinin uzun vadede devam edeceği gözükmektedir. Şuan mevcut en korkutucu senaryo pandemi geleceğindeki belirsizliktir. Şüphesiz pandemi döneminden sonra dünya yeniden şekillenecek, büyük güç diye nitelendirilen devletler açısından ekonomik güç dengesinde değişimler olacaktır.

Covid-19, günümüzün gelişmiş küresel ticaretinde kritik değişmelere yol açmaktadır. Neredeyse bütün dünya ülkelerinin ihracat ve ithalatında meydana gelen “ani durgunluk” ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan birçok olumsuz ögeyi beraberinde getirmektedir.

Dünya ekonomisi bir bütün olarak II. Dünya Savaşından sonra ilk defa 2008-2009 küresel ekonomik krizinden sonra negatif büyümüş, yani daralmıştır. Koronavirüs pandemisinin etkisiyle 2020 yılında da yine dünya ekonomisinin daraldığı hemen bütün kaynaklarda kabul edilmektedir. Ancak bu daralmanın boyutları farklı senaryolara bağlı görünmektedir. Daralmanın boyutu büyük ölçüde pandeminin yaz aylarıyla birlikte geride kalıp kalmayacağına bağlı olmuştur.

Detaya girmeden önce genel bir değerlendirme yapacak olursak; pandemi süreciyle beraber ABD’nin küresel önderliğini devam ettireceği konusu tartışılmaktadır. Avrupa Birliği ve diğer Avrupa devletlerinde ekonomik durgunluk kaçınılmaz bir durum haline gelmektedir. Ayrıca pandemi döneminin geleceğinin belirsiz olması, yatırımların resesyon dönemine girmesi vb. birçok nedene bağlı olarak gelişmekte olan ülkelerde ani sermaye çıkışları ekonomileri olumsuz yönde etkilemektedir.

Tablo 3. 2013-2020 Yılları Arası Dünya’da İhracat Verileri ve % Değişimi (Milyon Dolar)-Genel Ticaret Sistemi

Yıllar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	% Değişim
Genel İhracat Toplamı	161.481	166.505	150.982	149.247	164.495	177.169	180.833	169.669	-6,2
AB Ülkeleri (27 Ülke)	58.239	62.140	56.479	59.981	67.987	77.429	76.726	70.031	-8,7
Diğer Avrupa (AB Hariç)	24.089	25.922	25.303	22.056	20.230	23.921	24.445	24.411	-0,1
Amerika	10.889	10.943	10.057	10.178	12.982	13.933	13.557	14.571	7,5
Asya	52.035	52.053	45.233	44.142	50.146	45.705	48.409	44.118	-8,9
Avustralya ve Yeni Zelanda	691	641	631	766	674	825	782	837	7,0
Diğer Ülke ve Bölgeler	201	298	149	220	239	267	290	455	56,7

Kaynak: TÜİK

Tablo 3'e bakıldığında dünya ihracatının 2019 yılına kadar (2016 yılı hariç) giderek arttığını görmek mümkündür. 2019 yılından sonra Covid-19 pandemisinin ortaya çıkmasıyla birlikte dünya ihracatında 2020 yılında önemli bir düşüş meydana gelmiştir. Sekiz yıllık veri zarfında dünya ihracatı genel toplamında %6,2'lik bir azalma meydana gelmiştir. Yani 2020 yılından itibaren dünya ihracatında daralma boy göstermiştir.

İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılmasından sonra 27 ülke için hesaplanan verilerde dünya ihracatındaki daralmayla paralel olarak AB'de de daralma kendini göstermiştir. 2013-2020 yılı verileri itibarıyla de %8,7 daralma ortaya çıkmıştır.

Roloff (2020:25)'un da çalışmasında ifade ettiği gibi Avrupa Birliği, Covid-19 pandemisi sonucunda ortaya çıkan fırsatları iyi bir şekilde kullanabilirse küresel çapta daha iyi bir noktaya erişebilir. Roloff burada siyasal bir analiz yapmaktadır. Aynı zamanda AB için ekonomik olarak da benzer bir yaklaşımda bulunmak mümkündür. Bu süreçte bakıldığında AB çok sert bir şekilde pandemiyle karşılaşmış olsa da görece diğer güçlere göre ekonomik olarak daha iyi bir durumdadır (Yıldırım 2021: 283-285).

AB üyesi olmayan diğer Avrupa ülkelerinde ve Asya ülkelerinde Tablo 3'de görüleceği üzere ihracatta daralma meydana gelmiştir. Bu düşüş değerleri, Avrupa ve Asya ülkeleri için sırasıyla % 0,1 ve % 8,9'dur.

Avustralya ve Yeni Zelanda Tablo 3'de ifade edilen ilk beş satır dışındaki ülkeler haricinde bulunan diğer ülkeler ve bölgelerde ihracattaki değişim pozitif yönlüdür. Yıllara göre yüzde değişimde pozitif değerler ortaya çıkmasında sınıflandırmaya tabi olan ülkelerin ekonomik yapıları ve pandemi döneminde kilit sayılabilecek mevcut ticaret potansiyelleri önem taşımaktadır.

Tablo 4. 2013-2020 Yılları Arası Dünya'da İthalat Verileri ve % Değişimi (Milyon Dolar)-Genel Ticaret Sistemi

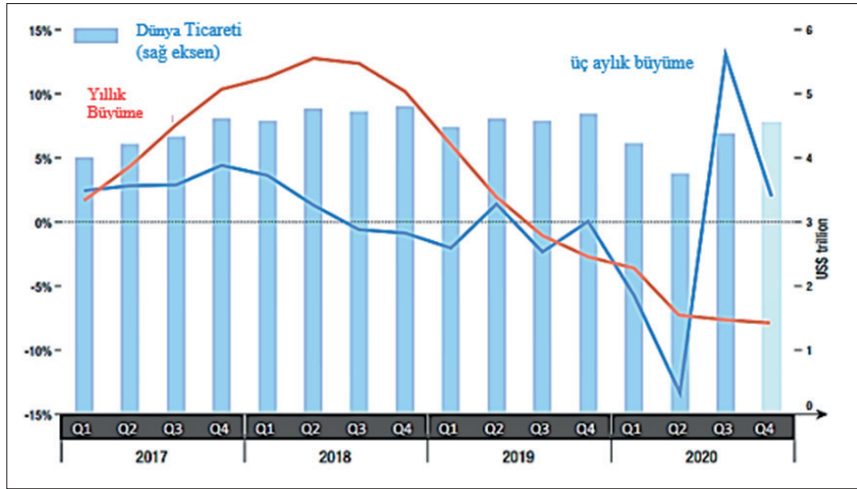
Yıllar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	% Değişim
Genel İthalat Toplamı	260.823	251.142	213.619	202.189	238.715	231.152	210.345	219.510	4,4
AB Ülkeleri (27 Ülke)	90.268	87.132	76.795	75.268	81.972	77.051	67.913	73.337	8,0
Diğer Avrupa (AB Hariç)	49.250	43.038	34.550	27.919	39.058	38.043	36.935	35.785	-3,1
Amerika	20.351	20.353	17.683	17.913	21.915	23.986	19.995	19.632	-1,8
Asya	80.075	80.149	68.860	68.249	78.086	72.799	63.430	69.273	9,2
Avustralya ve Yeni Zelanda	1.317	677	626	708	2.278	1.116	1.084	442	-59,2
Diğer Ülke ve Bölgeler	13.370	13.618	9.782	6.728	8.226	11.020	15.168	13.734	-9,5

Kaynak: TÜİK

Tablo 4'e göre dünya ithalatı 2019 yılına kıyasla 2020 yılında yaklaşık 9 milyon dolar civarında bir artış eğilimi göstermiştir. Dolayısıyla ilgili yıllara ait dünya ithalat verileri de bu durumu desteklemektedir. İlgili yıllarda dünya ithalatında %4,4'lük bir artış meydana gelmiştir. Bunun en önemli sebebi yaşanan pandemi süreciyle birlikte artan sağlık harcamaları ve ülkelerin karşı karşıya kaldığı bir dizi ekonomik sorunlardır. Tablo 4' e göre Asya ve AB ülkeleri hariç diğer dünya bölgelerinde genel ithalat eğilimi negatif yönde bir seyir izlemektedir.

Son yıllarda dış ticarete korumacılık eğilimleri sıklıkla küresel ekonomi üzerinde önemli sorunlara yol açmıştır. ABD tarafından 2018 yılında Çin'den ithal edilen mallara yönelik başlatılan soruşturmalar, dış ticaretteki korumacılık eğilimlerini yeni bir aşamaya geçirerek ticaret savaşlarına neden olmuştur. Bu tarihten itibaren ABD ticaret gerilimlerini tırmandırma seyriyle, Avrupa Birliği'nden ithal edilen mallara yönelik de korumacı politikaların alınmasına gerek duymuştur. (SBB, 2020).

Grafik 4. Küresel Ticari Eğilimler ve Kısa Dönemli Tahmin

Kaynak: UNCTAD (2020), Ulusal istatistiklere dayalı UNCTAD hesaplamaları.

Grafik 4'de Q1 birinci çeyrek, Q2 ikinci çeyrek, Q3 üçüncü çeyrek ve Q4 yılın son çeyreğidir. Grafik 4'deki çeyreklik büyüme, mevsimsellikten arındırılmış değerlerin çeyreklik büyüme oranıdır. Yıllık büyüme ise son dört çeyreğe ait ortalama büyüme oranıdır. 2020'nin üçüncü çeyreğine ilişkin rakamlar ön bilgileri içermektedir. 2020 yılına ait dördüncü çeyrek ise bir tahmindir.

Covid-19'un sebep olduğu ekonomik ve sosyal durgunluk, küresel ticarete önemli kayıplara yol açmıştır. Hâlihazırda düşüş eğilimi gösteren küresel ticaret, 2020 yılının ikinci çeyreğinde (Q2) ,2019'a kıyasla %19'luk bir gerilemeyle keskin bir düşüş göstermiştir. Ayrıca 2020 yılına ait üçüncü çeyreğe (Q3) ait ön veriler, ikinci çeyrekte (Q2) elde edilmiştir. Grafik 4, yıllık büyüme oranının 2020'nin üçüncü çeyreğinde negatif değerde kaldığını göstermektedir. Bu düşüş değeri yıllık olarak yaklaşık %4,5'lik bir orana karşılık gelmektedir.

Grafik 4'e göre 2020'nin dördüncü çeyreği (Q4), 2019'un dördüncü çeyreğinden yaklaşık %3 daha düşük olarak negatif bir seyrde ilerleyeceği öngörülmektedir. Ancak önümüzdeki aylarda pandeminin küresel ekonomi üzerindeki etkilerine dair devam eden endişeler nedeniyle bu değerler daha kritik rakamların ortaya çıkmasına neden olabilir. (UNCTAD, 2020:2-9)

Grafik 4'ü genel olarak değerlendirecek olursak, 2020 yılına ait küresel ticaret eğiliminin üçüncü çeyreğine ait veriler, aynı yılın dördüncü çeyreğinde de paralel bir seyir izlemektedir. Ancak 2020 yılının yıllık büyüme oranının alt sınırının yaklaşık %9 seviyelerinde olması küresel ticaretin yeniden canlanma ihtimalini içerinde barındırmaktadır. Sonuç olarak Covid-19 salgınının önümüzdeki aylardaki seyri ya dış ticareti kısıtlayıcı bir dizi politikalarda artışa neden olacak ya da iyileşen bir ortam neticesinde dış ticaret eğilimlerini daha iyi yönde etkileyecektir.

Sonuç

Bu çalışmada Covid-19'un dış ticarete etkisi ithalat ve ihracat verileri yardımıyla analiz edilmiştir. Çalışmada öncelikle pandemi hakkında kısa bir bilgi sunulmuş, ardından pandeminin dünyada ve Türkiye' de dış ticarete etkileri değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonuçlarına göre Çin' de ortaya çıkan ve tüm dünyaya yayılan bu salgının etkileri hiç de küçümsenecek düzeyde değildir.

Dünya ihracat hacmi 2020 yılı sonunda %6,2 azalmış, ithalat hacmi %4,4 oranında artmıştır. Ülkelerde iş yerlerinin kapatılması, işsizliğin artması ve ülkelerin bu dönemde ellerindeki kaynakları diğer ülkelerle paylaşmak yerine kendi menfaatleri için kullanmak arzusunda olmaları ihracatı azaltan temel faktörlerden birkaçıdır. Öte yandan birçok ülkede üretimin azalması ve talebin karşılanamaması dünya ithalat hacminde bir artışa neden olmuştur.

Türkiye'de ihracat 2019 yılı son çeyreğinde bir önceki çeyreğe kıyaslandığında artmıştır. Öte yandan salgının ülkemize geldiği 2020 yılının son çeyrek değeri dışındaki ilk üç çeyrekte ihracat değerleri 2019 yılının gerisinde kalmış, ihracat üzerindeki olumsuz etki en fazla 2020 yılı ikinci çeyreğinde görülmüştür. İthalat, 2019 yılında sürekli artmakla beraber, 2020 son çeyreğine kıyaslandığında daha düşük bir düzeydedir. 2020 yılının ilk çeyreğinde güçlü seyreden talep sebebiyle yüksek olan değer, ikinci çeyrekte iç

talepteki azalmayla beraber azalmıştır. İkinci çeyrekte sonra ithalat değerleri yılsonuna kadar artış göstermiştir. Yıllık değişimler ele alındığında 2019 yılının ihracat değeri önceki yıla kıyasla %2,1 artmış; 2020 yılında %6,2 azalmış; 2019 yılının ithalat değeri önceki yıla kıyasla %9 azalmış, 2020 yılında ise %4,4 artmıştır.

Türkiye'nin dış ticaret ortaklarına ve dış ticaret hacimlerine baktığımızda 2019 ihracat listemizde ilk üç sırada yer alan Almanya'ya %4,2, Birleşik Krallık'a %1,7 ve ABD'ye %1 oranında daha az, 2020 yılında Almanya'ya %3,8 Birleşik Krallık'a %0,4 oranında daha az ve ABD'ye %13,5 oranında daha fazla ihracat yaptığımız görülmektedir. 2019 ithalat listemizde ilk üç sırada yer alan Çin'den %11,1, Almanya'dan %10,5 oranında daha az ve Rusya'dan %1,8 oranında daha fazla, 2020 yılında Çin'den %20,5 Almanya'dan %12,7 oranında daha fazla ve Rusya'dan %22,7 oranında daha az ithalat yaptığımız görülmektedir.

Türkiye'nin 2019 yılı ihracatı Nisan'da 15,3 trilyon dolar, Mayıs'ta 16,9 trilyon dolar ve 2020 yılı Ocak'ta 14,7 trilyon dolar olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Covid-19 pandemisinin etkisiyle 2020 yılı Mart'ta 13,3 trilyon dolara, Nisan'da 8,9 trilyon dolar ve Mayıs'ta 9,9 trilyon dolara gerilediği göze çarpmaktadır. Bu rakamlar sonucunda Türkiye'nin ihracatında son üç yılın en düşük değerlerinin yaşandığını ortaya çıkmaktadır.

Çalışmada yer alan Tablo 1, 2, 3 ve 4' teki ekonomiler dış ticaretin önemli bir ayağı olan ihracatın daraldığı dönemler itibarıyla göze çarpmaktadır. Bu sonuç hemen hemen tüm dünya ülkelerinin dış ticaret bilançolarında negatif etki yaratmaktadır. Özellikle kronikleşmiş dış açığı bulunan Türkiye gibi ekonomilerde pandemi dönemi boyunca bu sorunun devam edeceği öngörülmektedir. Dolayısıyla ülkelerin ihracatı artıracak çeşitli politikalar uygulaması gerekmektedir.

Covid-19, Türkiye ekonomisi üzerinde ciddi baskılar doğurmuş ve problemler yaratmıştır. Bu

problemler; ihracatın azalması, ithalatın artması, işyerlerinin kapatılması sonucunda işsizlik oranlarının artması, üretim hacminin düşmesi, ödemeler dengesindeki açıkların büyümesi şeklinde sıralanabilmektedir. Salgının devam etmesi durumunda ortaya çıkan bu etkiler şiddetini artırabilir veya farklı sorunlarla karşı karşıya kalınabilir. Bu yüzden hükümet, özellikle üreticilere sağladığı kredi desteklerinin vadesini uzatabilir veya çeşitli sübvansiyonlarla destek verebilir. Üretim desteklenmesi birçok makroekonomik faktör üzerinde pozitif etkinin ortaya çıkmasına yol açacaktır. Geçici krediler ve sübvansiyonlar yapıldığı anda pozitif bir etki doğursa da bu etki devamlı olmayacaktır. Hükümetin sürekli desteği öncelikle ulusal sonrasında uluslararası düzeyde bir refah yaratacaktır.

Kaynakça

- Adıgüzel, M. (2019), "Covid-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin Makroekonomik Analizi", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı, 37, 191-221.
- Akçacı, T. Çınaroğlu, M.S. (2020), "Yeni Koronavirüs Salgınının (COVID-19) Lojistik ve Ticarete Etkisi", Gaziantep University Journal Of Social Sciences Special Issue, 447-456.
- Balkhair, A.A. (2020), "COVID-19 Pandemic: A New Chapter in the History of Infectious Diseases", Oman Medical Journal, 35 (2), 123-124.
- Barua, S. (2020), "Understanding Coronanomics: The Economic Implications of the Coronavirus (COVID-19) Pandemic", SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3566477>, 1-44.
- Bourner, T. (1996), "The research process: Four steps to success. Greenfield, T. (Ed.), Research methods: guidance for postgraduatesin", London: Arnold, 7-11.
- Büchel, K. Legge, S. Pochon, V. Wegmüller, P. (2020), "Swiss Trade During the COVID-19 Pandemic: An Early Appraisal, Universität Bern", CRED Research Paper, No: 30.
- Carreño, I. Dolle, T. Medina, L. Brandenburger, M. (2020), "The Implications of the COVID-19 Pandemic on Trade", European Journal of Risk Regulation, 1-9.
- Covid19 Bilgi Sağlık gov tr, <https://Covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/covid-19-yeni-koronavirüs-hastaligi-nedir>, Erişim Tarihi: 03.03.2021.
- Deardorff, A. Kim, S. Chung, C. (2020), "The Global Economy After COVID-19: Challenges and Policy Resolutions", East Asian Economic Review, 24(4), 305-312.
- Duran, M.S. Acar, M. (2020), "Bir Virüsün Dünyaya Ettikleri: Covid-19 Pandemisinin Makroekonomik Etkileri", International Journal of Social and Economic Sciences, 10(1), 54-67.
- Fernandes, N. (2020), "Economic Effects of Coronavirus Outbreak (COVID-19) on The World Economy", SSRN Electronic Journal, 1-28.
- Genç, E. Kaya, E. (2021), "Covid-19 Pandemi Sürecindeki Gümrük Mevzuatı Değişikliklerinin Lojistik Faaliyetlerine ve Çalışanların İş Motivasyonuna Etkisi", Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 8(1), 161-175.
- Gökalp, M.F. Baldemir, E. Akgün, G. (2011), "Türkiye Ekonomisinde Dışa Açılma ve Gelir Eşitsizlikleri İlişkisi", Yönetim ve Ekonomi, 18(1), 87-104.
- Gruszczynski, L. (2020), "The COVID-19 Pandemic and International Trade: Temporary Turbulence or Paradigm Shift?", European Journal of Risk Regulation, 11(2). 337-342.
- Hayakawa, K. Mukunoki, H. (2020), "The Impact of COVID-19 on International Trade: Evidence From The First Shock", Journal of The Japanese and International Economies, 60(101135), 1-12.
- ILO BRIEF (2020), The Effects of COVID19 on Trade and Global Supply Chains, 1-6.
- Jean, S. (2020), "How The COVID-19 Pandemic Is Reshaping The Trade Landscape and What to Do About It", Intereconomics, 55, 135-140.
- Kaya, D. G. (2020), "Koronavirüs Pandemisinin Küresel Ekonomideki İzleri: Kamu Finansman Dengesi, Ticaret Hacmi, Enflasyon, İşsizlik ve Ekonomik Büyüme", Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7(5), 221-237.
- Matezo, E.L. Matondo, B.M. (2022), "The Effect of COVID-19 on International Trade: Evidence from Sub-Saharan Africa", American Journal of Industrial and Business Management, 12(1), 73-87.
- Mckibbin, W. (2020), "The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios", Advance Publication, 1-55.
- Pan, W. Huang, G. Shi, Y. Hu, C. Qiang Dai, W. Pan, W. Rongsheng, H. (2021), "Covid-19: Short-Term Influence on China's Economy Considering Different Scenarios", Global Challenges, 5(3), 1-9.
- Roloff, R. (2020), "COVID-19 and No One's World: What Impact for the European Union? Connections", 19(2), 25-36.
- SBB (2020), https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/12/DEG_2020_Yili_3_Ceyrek-22122020.pdf, Erişim Tarihi:12/03/2021.

- Sinianskaia, E. Savostina, O. Xu, R. (2020), "Analysis of The Russian-Chinese Economic Correlation in The Field of Foreign Trade Relations in The Pandemic", E3S Web of Conferences 222, 05019, 1-9.
- TCMB, https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket/collapse_18/5122/DataGroup/turkish/bie_odeayrsunum6/, Erişim Tarihi: 09/03/2021.
- Tekoğlu, A.S. (2020), "Covid-19 Salgını ve Dış Ticarete Kriz Yönetimi: Türkiye Örneği", İnceleme Gümrük Ticaret Dergisi, 7(22), 32-53.
- TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Dis-Ticaret-104>, Erişim Tarihi: 09.03.2021.
- UNCTAD (2020), https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2020d4_en.pdf, Erişim tarihi:12/03/2021.
- Vidya, C. T. Prabheesh, K. P. (2020), "Implications of COVID-19 Pandemic on the Global Trade Networks", Emerging Markets Finance and Trade, 56(10), 2408–2421.
- Yıldırım, U. (2021), "COVID-19 Pandemisinin Dış Ticaret Üzerine Etkisi: İstatistiksel Bir Yaklaşım", Fiscaeconomia, 5(1), 280-295.
- Zhang, W.W. Dawei, W. Majeed, Sohail, S. (2021), "COVID-19 and International Trade: Insights And Policy Challenges in China and USA", Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 1–12.
- Warwick, M. Fernando, R. (2020), "The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios", Centre for Applied Macroeconomic Analysis, 19, 1-43.